

Din printr-un biografiu al unui distins istoric. Interviu cu academicianul Victor Spinei

Academicianul **Victor SPINEI** este născut la 26 octombrie 1943 în satul Lozova, județul Lăpușna, România (astăzi raionul Strășeni, Republica Moldova). Este istoric și arheolog specializat în cercetarea Evului Mediu (cu cădere secolele IX-XIV, regiunile de la est de Carpați). Este, de asemenea, interesat de problematica istoriografiei românești. Din 1966 activează în cadrul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Filiala Iași a Academiei Române. După divizarea acestei instituții a exercitat funcția de șef al Sectorului de Arheologie Medievală (1990-2004), apoi de director (2003-2011) și director

onorific (din 2014) al Institutului de Arheologie. Din 1990 activează și în cadrul Facultății de Istorie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași. În 2001 devine membru corespondent al Academiei Române, iar în 2015 – membru titular. În același an este ales vicepreședinte al Academiei Române. Este autorul a șaisprezece monografii, a peste 120 de studii și articole. A editat și coordonat publicarea a peste 80 de volume. De asemenea, este autorul a mai multor cursuri universitare, note, prefețe și recenzii. A susținut prelegeri în mai multe universități din România, dar și dincolo de hotarele ei. Este membru al mai multor consilii, comitete sau comisii științifice naționale și internaționale. Activitatea profesorului Victor Spinei a fost recunoscută în mediul științific și în afara sa prin acordarea mai multor premii și distincții.

Domnule profesor, cred că pentru prima dată am aflat de originea dumneavoastră basarabeană dintr-o scurtă prezentare care prefața a doua ediție a cărții dumneavoastră „Moldova în secolele XI-XIV”, apărută la Chișinău în prima jumătate a anilor '90 ai secolului trecut. Ați părăsit locurile natale în brațele mamei. Spuneați într-un interviu că aveți atunci nu mai mult de jumătate de an. După calculele noastre, evenimentul s-a întâmplat pe la sfârșitul primăverii sau începutul verii 1944. Din același interviu aflăm că mult timp imaginea pe care o aveți despre locul unde v-ați născut era datorată mamei, bunicii, dar și altor rude, care de asemenea și-au găsit refugiul dincoace (sau dincolo!) de Prut. Pentru ei, „acasă” nu era totuna cu adresa pe care o aveau pe buletin. Ați putea să ne vorbiți despre „acasă” a mamei dumneavoastră, a bunicii și a celorlalte rude care au împărțit acea „Arta refugii”, ca să-l cităm pe Paul Goma? În același interviu spuneți că prima dată când ați vizitat satul natal nu ați reușit să suprapuneți ceea ce ați văzut atunci cu

Imaginea acelei „acasă” transmisă de familie. Ați fost dezamăgit. Ați putea deci să ne spuneți în ce context ați vizitat Lozova natală și în ce a constat acea dezamăgire?

Sunt onorat că mi se solicită un interviu de către doi dintre cei mai prestigioși arheologi din Republica Moldova, cărora le prețuiesc mult activitatea profesională, de altfel apreciată atât în cercurile savante românești, cât și acelea de dincolo de hotare.

Constat că doriți să-mi răscoliți amintirile și să-mi smulgeți destăinuiți, ceea ce nu este întotdeauna confortabil, căci mi se deschid răni sufletești netămăduite pe deplin cu toată scurgerea implacabilă a anilor. Pe de altă parte, asemenea mărturii, peste care timpul tinde să aștearnă vâlul uitării, stoarse într-o etapă crepusculară a vieții, reprezintă poate o necesitate, pentru că impun un bilanț al celor făptuite sau neîmplinite în cursul mai multor decenii nu lipsite de convulsii, contorsiuni și nebulozități. Totodată, plonjarea în hățișurile trecutului îmi rememorează momente plăcute, nicicând repetabile, dar și un prelung cortegiu de ființe dragi: rude, prieteni, colegi, dascăli, care mi-au marcat în proporții diferite traiectoria existențială.

În general, am respins cât mi-a fost cu putință afișarea vanitoasă în vizorul mass-mediei, preferând ca exteriorizarea mea publică să se producă prin cărțile remise librăriilor și bibliotecilor, precum și prin prelegerile universitare și comunicările de la conclavurile științifice, amvon potrivit pentru proliferarea ideilor. Din acest punct de vedere, am agreat confesiunea stocată în memoriile lui Stefan Zweig: „În sine orice formă de publicitate înseamnă o tulburare a echilibrului natural al unui om”.

Revenind la substanța chestionarului, aș dori să precizez că refugiul familiei mele din Basarabia a avut loc la începutul lunii aprilie 1944, într-un moment în care linia frontului se apropia cadentat de zona centrală a Moldovei. A fost probabil decizia cea mai dramatică, care i-a marcat ireversibil destinul, pentru că a implicat abandonarea locurilor strămoșești, însemnând pierderea locuinței, a ogoarelor, a întregii averi agonisite de generații, dar și despărțirea de prieteni și cunoștințe, de întreaga ambianță culturală și peisagistică de la Lozova și Chișinău. Hotărârea familiei de a se refugia se declanșase din rațiunea de a se pune la adăpost de hecatomba războiului, dar și de a se proteja de previzibilele represalii ale ocupanților.

Pentru foarte mulți basarabeni experiența terifiantă a bestialității comportamentului autorităților sovietice instalate după ultimatumul din iunie 1940 era foarte vie, dat fiind că mii de oameni nevinovați fuseseră arestați, încarcerați, schingiuiți, deportați sau suprimați fizic. În lunile următoare au fost comise alte abuzuri – deposedări de bunuri, torturi, asasinat –, culminând în iunie 1941 cu

deportările în masă în taigaua siberiană și în alte zone cu climă aspră ale Rusiei a peste 22000 de oameni. Unii dintre erau anatemiizați drept elemente înstărite sau antisovietice, în vreme ce mulți dintre ei nu aveau alt cusur decât acela că erau români. A fost o generație traumatizată discreționar, care a cunoscut din plin gustul lacrimilor.

Printre victimele din 1940 s-au numărat și mai multe dintre rudele mele. Cu toate că atinsese o vârstă avansată, de aproape 80 de ani, unchiul bunicii dinspre mamă, preotul Alexandru Baltaga – singurul reprezentant al cinului bisericesc din Sfatul Țării, care votase pentru Unire în martie 1918 – a fost deportat la Kazan, unde și-a găsit curând moartea martirică. Stenograma interogatoriului la care a fost supus prelatul de către NKVD înainte de a fi trimis în Gulagul sovietic îi probează demnitatea și curajul de a-i înfrunța pe reprezentanții temutei instituții polițienești, fără să-și abjure câtuși de puțin sentimentele naționale și confesionale, prin aceasta pecetluindu-și însă sfârșitul.

O altă victimă a regimului nou instaurat în vara lui 1940 a fost un cumnat al bunicii, publicistul Dumitru Remenco – prieten cu Alexei Mateevici și Nichifor Crainic –, arestat pentru înfierarea în presa vremii a samavolnicilor săvârșite de bolșevici. Soției sale i s-a transmis că acesta s-ar fi sinucis, dar abia după mai bine de un sfert de veac s-a aflat că s-a recurs la un șantaj odios, punându-i-se în vedere ultimativ să se împuște, în caz de refuz urmând ca cei doi copii ai săi să fie omorâți.

Oricât de dureroasă s-a dovedit soluția refugierii, aceasta a asigurat supraviețuirea familiei, deoarece, compusă fiind din numeroși intelectuali și preoți, s-ar fi expus la mari riscuri din partea ocupanților. Aceia din membrii săi care, din lipsă de decizie sau din alte rațiuni, nu au părăsit Basarabia în 1944, au suportat consecințe dintre cele mai dure. Un frate al tatei a fost deportat în Siberia, de unde nu s-a mai întors niciodată. Un alt frate de-al tatei a fost împușcat în picior pe când încerca să treacă Prutul pentru a se salva de persecuții. Bunicul dinspre mamă, Vasile Boțan, preot la Lozova, rămas să-și păstorească enoriașii, în vreme ce bunica și cei cinci copii se refugiaseră în România, a fost trimis la muncă forțată într-un lagăr. Ani de-a rândul familia nu a avut nici cea mai succintă informație despre soarta sa, iar când a trecut în lumea celor veșnice în 1952 nu a primit aprobarea de a-l conduce pe ultimul drum.

S-au înregistrat atrocități abominabile nu numai la nivel particular, ci la scară generală, fiind afectați sute de mii de oameni, victime ale unui regim pentru care este greu de găsit calificative. Putem să-i iertăm pe cei ce au săvârșit crimele, căci așa ne îndeamnă preceptele creștine, dar nu avem voie să le dăm uitării, căci am comite un sacrilegiu față de memoria strămoșilor martirizați și nu am transmite generațiilor viitoare îndemnul de a veghea ca erorile trecutului să nu se mai repe-

te. În această ordine de idei, ar fi de remarcat faptul că barbariile făptuite de regimul sovietic în Țările Baltice și Ucraina au fost mult mai pregnant mediatizate pe plan intern și extern decât s-a făcut în Republica Moldova și în România, iar de lucrul acesta este firesc să se preocupe nu numai cercurile istoriografice, ci și acelea politice din cele două state. În chip absolut normal, sacrificarea refugiaților basarabeni nu trebuie percepută drept numai o secvență din trecutul Republicii Moldova, căci ea este aferentă istoriei întregii românități.

Așa precum am mai avut ocazia să relev, termenul „acasă” era raportat de rudele mele locurilor de baștină din Basarabia chiar și după două-trei decenii de la exod. De regulă, între comunitățile umane care au împărtășit suferințe și privațiuni se creează o fermă solidaritate, care le ajută să supraviețuiască în medii străine și să se adapteze provocărilor din viața cotidiană. Poate de aceea rudele se reuniau săptămânal la locuința bunicii mele Elena Boțan, întâlniri la care se evocau întotdeauna cu durere și nostalgie plaiurile natale. Participând la aceste întruniri, mi s-a inoculat viziunea vârstnicilor familiei asupra realităților interbelice de la est de Prut. Ele nu mai corespundeau deloc cu cele configurate după ocuparea abuzivă a Basarabiei de trupele sovietice și implantarea regimului comunist.

Am avut ocazia de a-mi vizita locurile natale în anul 1956, când, împreună cu unchiul meu Leonida Boțan, fratele mamei, ne-am înscris într-o excursie de o săptămână pe ruta Iași-Chișinău-Odessa, organizată de o agenție turistică. Era aproape singura modalitate de a obține viza spre a călători peste Prut, cu toate că se scursesese mai bine de un deceniu de la terminarea războiului. Descinși la Chișinău, ne-am despărțit discret de grupul de turiști și am plecat cu o cursă locală la Lozova, unde am vizitat casa părintească, transformată în cămin cultural, și mormântul bunicului din curtea bisericii. Lozova nu m-a dezamăgit, pentru că era un sat tipic moldovenesc, în care obiceiurile și graiul nu difereau de acelea din lumea rurală din dreapta Prutului. În schimb, impresiile despre Chișinău n-au fost deloc agreabile: pe străzi se vorbea aproape pretutindeni rusește, firmele erau scrise în limba rusă, cărțile din librării și ziarele de la chioșcuri erau tipărite în limba ocupanților. Doar în piața principală de produse agricole am auzit precupețele conversând în românește. Proveneau desigur din localitățile învecinate, mai ferite de valurile de rusificare.

De altfel, peste tot în lume satul a conservat elementele tradiționale, a păstrat limba și obiceiurile strămoșești, fiind refractar ingerințelor cosmopolite. Când orașul încetează să mai fie alimentat artificial cu componente alogene, așezările rurale îi transferă și îl revigorează cu colectivități umane din fondul ancestral al regiunii. La Lozova aflasem că, în așteptarea vizitei oficiale a lui Nikita Sergheevici Hrușciiov, de curând devenit șef omnipotent al Uniunii Sovietice prin dobândirea funcției de secretar general al Partidului, se dăduse dispoziție ca troițele ce

împânzeau drumurile Basarabiei să dispară. De altfel, o mare parte a lor fuseseră distruse imediat după instalarea puterii sovietice, după cum și multe din bisericile din Chișinău fuseseră demantelate sau dezactivate. Despre una dintre acestea mi s-a spus că a căpătat destinația de „sală de trântă”, adică sală de sport. Toate aceste măsuri făceau parte din programul de deznaționalizare și de înăbușire a cutumelor străbune, dorindu-se implantarea unei Siberii a spiritului.

Știm că datorați foarte mult mamei dumneavoastră. Spuneți că a fost cadru didactic și că mai multe din rudele dumneavoastră au făcut parte din tagma intelectuală. Știm de asemenea că doi unchi de ai dumneavoastră, unul din partea mamei, altul din partea tatei, se numără printre cei care în 1918 au votat unirea Basarabiei cu România. Știm și că tatăl dumneavoastră a decedat, fiind răpus de tuberculoză când aveți vârsta de trei ani. Ați putea să reveniți un pic asupra familiei dumneavoastră, să ne spuneți cine au fost mai exact străbunii, bunicii, unchii, tatăl dumneavoastră? În ce domenii au activat și unde anume au făcut studiile? Ce materie a predat mama dumneavoastră și ce școală a făcut? Am vrea deci să ne schițați un portret cât mai detaliat posibil al familiei dumneavoastră.

Într-adevăr, mamei mele – Nadejda Spinei, născută Boțan – îi datorez enorm. Nu numai că m-a crescut cu căldură și tandrețe, dar, cu toate că nu dispunea decât de mijloace materiale limitate, s-a ocupat mult de educația mea, punându-mi la dispoziție, cu sacrificii doar de ea știute, resurse pecuniare pentru a achiziționa cărți, a frecventa spectacole, a învăța limbi străine cu profesori particulari etc. Mama a făcut liceul și școala eparhială (în calitate de fiică de preot) la Chișinău, devenind învățătoare. A profesat la școli elementare din Nisporeni (jud. Lăpușna), Măureni (jud. Caraș-Severin), Popricani și Iași (jud. Iași), iar pentru o perioadă a devenit asistentă universitară la Facultatea de Medicină din Iași, unde a predat limba rusă. Pentru a dobândi o poziție superioară, a urmat la fără frecvență Facultatea de Filologie, secția de limbă rusă, la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, pentru că rusa devenise limbă obligatorie de predare începând de la clasele primare și era nevoie de cadre didactice calificate, ceea ce i-a permis să ocupe postul de profesor la licee prestigioase din oraș.

Mama a avut trei frați și o soră: Nicolae, Vsevolod, Leonida și Ana. Fratele cel mai mare, Nicolae Boțan, și-a început studiile în domeniul matematicii la Universitatea din Iași, apoi s-a transferat la Școala Politehnică „Gheorghe Asachi”, pe care a absolvit-o în 1940. După angajarea ca asistent, Școala Politehnică a fost strămutată în 1942-1944 în cadrul Universității din Cernăuți, pentru ca, după refugiul de la Turnu Severin, să revină în vechea capitală a Moldovei. În anul 1948 unchiul Nicolae Boțan a devenit profesor suplinitor la Școala Politehnică, trans-

formată peste puțin timp în Institutul Politehnic „Gheorghe Asachi”, unde i s-a încredințat postul de profesor la nou-înființata Facultate de Electrotehnică, și funcția de șef al Catedrei de utilizări electrice și automatizări. Contribuțiile sale teoretice și practice au avut un rol de pionierat în România pentru anumite ramuri ale electrotehnicii. De-a lungul anilor a elaborat zeci de volume și cursuri universitare, care i-au conferit notorietate pe plan național și internațional, astfel că a fost vizat spre a fi cooptat în Academia Română, unde însă nu a avut acces datorită mașinațiilor meschine ale unor colegi de breaslă locali, căci invidia și nerecunoștința nu au ocolit niciodată conclavurile intelectuale.

Fiul său și vărul meu primar, Corneliu Boțan, născut la Cetatea Albă în același an cu mine, i-a urmat la catedră și s-a dovedit un eminent profesor, cercetător și inventator, participant la numeroase reuniuni științifice internaționale de înalt nivel. Este un împătimit al muncii tenace și cu țel bine chibzuit, ceea ce îmi amintește de o butadă a lui Voltaire, care spunea: „Darul cel mai frumos pe care Dumnezeu l-a făcut omului este nevoia de a munci”. Și-a dobândit un statornic prestigiu nu numai pe tărâm profesional, ci și ca elevat om de cultură, cu orizont multilateral atât în sfera tehnică cât și în cea umanistă.

O frumoasă carieră profesională a avut și Leonida Boțan, care, cu toate că a absolvit Facultatea de Construcții a Institutului Politehnic „Gheorghe Asachi”, a lucrat în branșa transporturilor, dobândind funcții de mare răspundere pe plan local și regional. Neavând copii, unchiul Leonida mi-a fost ca un tată adoptiv, fiindu-mi mereu un suport moral de nădejde și ajutându-mă generos în momente de cumpănă, când dispuneam de mijloace materiale precare.

Ceilalți frați ai mamei, Vsevolod și Ana, s-au stabilit în vara lui 1944 la București, unde, prin natura atribuțiilor lor din resorturile administrative, au avut latitudinea să ajute mii de basarabeni eliberându-le dovezi contrafăcute, din care reieșea că ajunseseră în România în urma ultimatumului din 1940. Potrivit convențiilor româno-sovietice, această categorie de refugiați era exceptată de la obligația de a fi „repatriată”, așa cum se stipula pentru cei care urmaseră drumul bejeniei în anul 1944. Unchiul Vsevolod Boțan fusese mobilizat la începutul războiului și a luptat mai mulți ani pe frontul antisovietic într-o unitate de cavalerie, ajungând până dincolo de Don. Îmi povestea adesea despre experiențele dramatice trăite în campania din stepele nord-pontice, despre numeroasele momente când viața i-a fost în grea cumpănă, despre umanismul comportamentului trupeilor românești față de populația locală etc. A avut un singur fiu, Mihai, absolvent al Facultății de Medicină Veterinară din cadrul Institutului Agronomic din Iași, emigrat de aproape două decenii în California. Fiul lui Mihai din prima căsătorie, Sever, a absolvit în mod strălucit Facultatea de Istorie a Universității „Al. I. Cuza”, fiind angajat la Institutul de Arheologie al Filialei din Iași a Academiei Române.

Pe perioada studiilor universitare, am ținut să-l las să se descurce prin propriile puteri și nici unul din colegii mei de la Facultate nu a știut că îmi este nepot, astfel că notele mari obținute la examene nu au fost fructul „intervențiilor externe”. În calitate de cercetător la Institutul de Arheologie, Sever Boțan manifestă pasiune și har, și-a susținut doctoratul cu brio, are o bogată listă de lucrări ce îi prefigurează un strălucit viitor profesional.

Dintre strămoșii mei cu o anumită notorietate, se detașează cei din neamul Băltăgeștilor, atestați în izvoare încă de la sfârșitul Evului Mediu. Bunica mea, Elena Boțan era fiica lui Gheorghe Scodigor și a Nadejdei Niță, iar Gheorghe Scodigor era fiul lui Ion Scodigor și al Mariei Baltaga. Băltăgeștii coborau dintr-o veche familie de viță boierească și clericală, cu rosturi pe ambele maluri ale Prutului. Printre înaintașii săi mai cunoscuți s-a numărat Nicoriță Baltaga, vornic, apoi hatman și pârcălab al Sucevei, în deceniile doi și trei ale secolului al XVII-lea, căsătorit cu Teodosia, sora voievodului Miron Barnovschi (1626-1629), mama ei fiind strănepoata lui Petru Rareș. Potrivit unei schițe genealogice întocmite de Sever Zotta, director al Arhivelor Statului din Iași, urmașii lor au deținut, de asemenea, înalte demnități în secolul al XVII-lea: Petre Baltag fiind pârcălab la Orhei, Nicolae Baltag pârcălab de Lăpușna, iar Constantin Baltag clucer. Descendenții lor au obținut dregătorii mai modeste: de căminari, șătrari, căpitani, dar mai cu seamă clericale, devenind preoți, diaconi, protopopi etc. Precum se consemnează în letopisețul lui Nicolae Costin, compilat și de Axinte Uricariul, un anume Baltac, ajuns la rangul de pârcălab – dregător cu atribuții militare, administrative și judecătorești – în vremea lui Dumitrașco Vodă (Dimitrie Cantemir), avea să fie răpus de un glonț la 9 iulie 1711, în înfruntările ce au precedat bătălia decisivă de la Stănilești, în care oștile turco-tătare au provocat înfrângerea lui Petru cel Mare și a aliaților săi moldoveni.

În secolul al XIX-lea numeroși reprezentanți ai Băltăgeștilor au slujit la parohia de la Lozova, care devenise un adevărat apanaj familial, moștenindu-se din tată în fiu. Acolo s-a născut și a urmat școala primară și preotul Alexandru Baltaga, membru al Sfatului Țării, despre care am vorbit anterior. Faptul că bunicul meu Vasile Boțan și-a desfășurat activitatea duhovnicească la Lozova se datorează căsătoriei cu o descendentă din Băltăgești. Un unchi al bunicii, frate cu una din străbunicile mele – Nadejda Scodigor (născută Niță), a fost avocatul Sergiu Niță, numit după Marea Unire prefect al județului Cetatea Albă și ministru al Basarabiei. Diriguitorii României Mari decisese să fie fiecare din provinciile alipite Vechiului Regat în anul de grație 1918 să fie reprezentată în guvern de un ministru pentru a maleabiliza integrarea în noul organism statal. Sergiu Niță își făcuse studiile juridice la Universitatea din Iași și se manifestase ca ardent partizan al unirii Basarabiei cu Țara. Era un împătimit vânător și poposea adesea împreună

cu diverși companioni la Lozova, pentru a-și satisface pasiunile cinegetice în codrii din împrejurimi. Între însoțitorii săi fideli s-a numărat și marele romancier Mihail Sadoveanu, de asemenea pasionat vânător, care a fost găzduit în ospitaliera locuință a bunicilor mei.

De altfel, casa lor reprezenta un loc atractiv de întâlnire pentru o parte a propiendadei intelectuale și bisericești de la Chișinău. I-au trecut pragul, între alții, părintele scriitor și teolog Grigore Pișculescu (cunoscut sub pseudonimul Gala Galaction), primul titular al Mitropoliei Basarabiei Gurie Grosu, compozitorul Alexandru Cristea, cel ce a pus pe note vibrantele strofe din „Limba noastră” a lui Alexei Mateevici. Buncii mei întrețineau raporturi amiabile cu familia viitorului mare ierarh Nestor Vornicescu, născut la Lozova în 1927, care avea să devină mitropolit al Olteniei și membru de onoare al Academiei Române. După cum mi-a mărturisit peste decenii regretatul mitropolit, acesta îi purta o adevărată venerație bunicului meu Vasile Boțan pentru devoțiunea pe care o manifesta față de rosturile confesionale.

Acesta din urmă era fiul lui Neculai Boțan și al Anei Poiată, ambii din Cojușna (raionul Strășeni). Unul dintre strămoșii omonimi ai bunicului Vasile Boțan este semnalat în calitate de membru al biroului de hotărnicie după raptul Basarabiei din 1812, iar un altul a ocupat demnitatea de spătar în timpul domniei lui Mihail Sturdza (1834-1849).

Despre familia din care descindea tatăl meu, Alexe Spinei – stabilită la Nemțeni (în prezent în raionul Hâncești) – știu destul de puține lucruri, pentru că n-a apucat să-mi destăinuie detalii asupra acesteia, petrecând mulți ani prin sanatorii și fiind secerat în 1947, puțin după ce împlinise 30 de ani, de o rapace tuberculoză pulmonară într-un spital din Timișoara, oraș unde se află și locul său de veci. Pe atunci boala respectivă nu-și avea remedii în România, făcând anual zeci de mii de victime. Tatăl meu aflase că în Occident se descoperise un medicament salvator, penicilina, și a sperat până în ceasul din urmă să-i fie procurat. Cum pe falia centrală a continentului se lăsase implacabil „cortina de fier”, ce diminuase drastic toate raporturile dintre Est și Vest, nu a mai putut beneficia de o astfel de șansă. Ultimele sale cuvinte șoptite pe patul de suferință în prezența mamei evocau numele râvnitului medicament.

Cele mai multe rude ale tatălui proveneau din lumea rurală din fostul ținut Soroca și din împrejurimi. De o notorietate mai mare s-a bucurat unchiul său Chiril Spinei – născut în 1884, la Tătărauca Veche, în apropiere de Soroca –, pe care evenimentele revoluționare din Rusia anului 1917 l-au surprins făcându-și serviciul militar în armata țaristă în grad de sublocotenent în portul de la Sevastopol. Acolo s-a implicat în organizarea Comitetului orășenesc al garnizoanei, fiind ales chiar președintele său. În calitate de membru al Comitetului Central

Militar Executiv Moldovenesc, s-a preocupat de procurarea armelor pentru a se opune agresiunii bandelor bolșevice. La Congresul Ostășesc Moldovenesc din octombrie 1917 a fost ales deputat în Sfatul Țării, numărându-se printre cei 86 de deputați care au votat Unirea la 27 martie 1918.

Istoriografia aservită guvernanților sovietici de la Kremlin a încercat să prezinte demersurile unioniste ale patrioților basarabeni drept manipulări ale cercurilor politice de la vest de Prut. La fel de detestabil este și faptul că până în ultimii ani chiar, pornind de la mărturii incerte sau subiective, politicieni în eclipsă de demnitate și cercetători preținși obiectivi operează cu mistificări de aceeași natură. *Eiusdem farinae!* Reticențele conjuncturale ale unor lideri locali de a avansa în ultimele luni ale lui 1917 și începutul lui 1918 de la statutul de autonomie la partizanatul unionist au fost interpretate tendențios drept acte refractare alipirii la Vechiul Regat și nu drept măsuri strategice pentru testarea contextului politic european, bulversat în acel moment de înfruntările sângeroase ale războiului mondial. Strămoșii mei, animați de imprescriptibile elanuri unioniste, s-ar răsuci probabil în morminte dacă ar lua cunoștință de asemenea elucubrații colportate în cercuri istoriografice obscure.

În ceea ce mă privește, n-am făcut niciodată caz de propriii strămoși, considerând că realizările și meritele lor nu mi se transferă câtuși de puțin. Experiența vremurilor revoluate arată că în numeroase cazuri descendenții unor personalități de vază au fost oameni fără vreo aptitudine deosebită, ba chiar, mai mult, uneori s-au dovedit nulități patente. Viața de zi cu zi confirmă aceste aprecieri cu tentă de truism. Pe de altă parte, din familii nevoiașe, fără educație elevată, dar înzestrate cu hărnicie, corectitudine și respect față de datini, au răsărit oameni de mare vrednicie, intelectuali de aleasă structură. Nu-i mai puțin adevărat, însă, că atunci când dispui de o stare materială confortabilă și o educație distinsă și, precum se spune, „te naști cu guvernantă, bibliotecă și pian în casă”, ți se deschid perspective mai luminoase de afirmare.

Survolând parcursul biografic al marilor personalități care s-au impus în cultura și știința națională în perioada modernă, vom constata proveniența multora dintre ei din medii sociale modeste. Pornind de la aceste realități, evocate până la nivel de clișeu tocit, am taxat cu ironie pe cunoștințele care se împănau cu demnitățile și performanțele predecesorilor. Poate și de aceea nu m-a preocupat să-mi recompun cu rigoare arborele genealogic, ci doar să consemnez aleatoriu mărturiile peste care am dat involuntar atunci când consultam colecțiile de documente și vechile cronică în fluxul diverselor investigații științifice. Departate de mine însă tendința de a minimaliza relevanța studiilor genealogice pentru decodarea multor aspecte istorice importante.

Spuneți că o perioadă ați locuit în Banat. Unde anume în Banat și de ce tocmai acolo? Unde v-ați instalat pentru prima dată după ce familia dumneavoastră a trecut Prutul? Ați mai stat și în altă parte înainte de a ajunge la Iași? De ce anume v-ați oprit în acest oraș? După ce a intrat armata sovietică pe teritoriul României, și-a început activitatea faimoasa Comisie mixtă sovieto-română de „repatriere a cetățenilor sovietici”, de fapt a refugiaților basarabeni. Cum a scăpat familia dumneavoastră de „repatriere”?

După ce am trecut Prutul, am fost găzduiți vreme de mai multe săptămâni la niște rude de la Ploiești, dar, întrucât mama a primit post de învățătoare în localitatea Măureni (fost Moritșfeld) din județul Caraș-Severin, în apropiere de Timișoara, ne-am mutat acolo împreună cu tatăl și bunica Elena Boțan. Partea românească a Comisiei mixte sovieto-română nu a manifestat aplomb în „repatrierea” basarabenilor, cu îngăduința complice a guvernelor generalilor Sănătescu și Rădescu, astfel că numai o redusă parte a celor plecați în bejenie a fost trimisă în locurile de origine. Aflând că membrii Comisiei mixte urmau să descindă în sat, pentru a-și exercita prerogativele, directorul școlii unde profesa mama ne-a sfătuit să plecăm de acolo timp de trei zile. Ulterior, beneficiind de toleranța autorităților, am putut rămâne nestingheriți la Măureni, un sat cu oameni gospodari, jumătate români, jumătate șvabi.

În 1949, atunci când disensiunile dintre blocul statelor comuniste și Iugoslavia au atins cote extreme, regimul totalitar de la București a luat decizia stupidă și gratuită de a evacua persoanele considerate suspecte sau indezirabile din localitățile din Banat situate pe o rază mai mică de 50 de km de granița cu țara învecinată, condusă de Tito. În aceste categorii au fost incluși în mod inexplicabil și basarabeni, astfel că am fost deportați într-un sat mizer din extremitatea Bărăganului: Moara Sărată (jud. Ilfov), unde mamei i s-a repartizat un post la școala primară (tatăl meu murise între timp). În comparație cu localitățile rurale din Basarabia și Banat, Moara Sărată arăta pe atunci cu totul dezolant: case pricăjite, vegetație pomicolă rarefiată, abundență de spini, colbul pe ulițe de 20 de centimetri, copii zdrențuiți și murdari. Puși la curent cu situația în care ne aflam, frații mamei – Nicolae și Leonida Boțan – și-au activat toate relațiile personale și au reușit după multe strădanii să ne aducă la Iași și să ne găsească o locuință modestă, compusă doar dintr-o încăpere strâmtă, o bucătărie și baie comună, unde am conviețuit tustrei preț de aproape șapte ani. Oricum, este preferabil să pornești, nu să nu sfârșești în astfel de condiții!

Spuneți că sunteți foarte strâns legat de Iași, că v-ar fi dificil să trăiți în altă parte. În Iași v-ați petrecut o parte a copilăriei, Iașul

este și orașul adolescenței dumneavoastră. Aici ați făcut școala, liceul, apoi facultatea. Ați putea să ne vorbiți despre Iașul copilăriei și adolescenței dumneavoastră? În liceu ați fost atras de istoria artei. Ați putea să ne vorbiți despre această pasiune, dar și despre altele pe care le aveau atunci? Ce muzică ascultați, ce cărți ați citit, care din ele v-au impresionat cel mai mult? Care au fost oamenii (rude, prieteni, colegi, profesori etc.) care v-au marcat cel mai mult copilăria și adolescența și de ce?

Într-adevăr, mă simt foarte mult legat de Iași, unde s-au derulat cele mai importante momente din biografia mea. Este un oraș cu personalitate distinctă, având clădiri, muzee, monumente laice și religioase reprezentative, instituții culturale și științifice prestigioase, o viață universitară și academică eferescentă, oameni cu potențial intelectual în domenii complexe, și, ca să rezumăm, este un oraș care respiră istorie și cultură. Aspectele precare și detestabile – nu puține, de altfel – prefer să le fac uitate în acest cadru.

Precum mai toți tinerii, am fost animat de numeroase pasiuni: literatură, artă, istorie, muzică, teatru, sport (fotbal, atletism, șah), călătorii, filatelie etc. Patima hrănirii cu lecturi mi-a fost insuflată *ab initio* în cadrul familiei: mama pentru beletristica românească, bunica pentru cea rusă, ea citindu-i în original pe Tolstoi, Dostoievski, Cehov, Pușkin, Turgheniev, Gogol, Gonțarov etc. Un tânăr actor de la Teatrul Național din Iași, Virgil Raiciu, care primise primul rol important al carierei în „Romeo și Julieta”, îmi vorbea cu atâta fervoare despre arta teatrală, încât mi-a transmis o adevărată fascinație pentru literatura dramatică. Așa s-a făcut că am „devorat” tot ce mi-a fost accesibil în acest palier, începând de la Eschil și Sofocle, trecând pe la Shakespeare, Corneille, Schiller și Hugo și terminând cu Jean Anouilh și Tennessee Williams, ba chiar am fost tentat să compun singur piese cu subiect istoric. Noroc că am conștientizat curând lipsa harului de dramaturg, astfel că nu am mai irosit timp cu această îndeletnicire, făcând și economie de cerneală și hârtie.

Marea mea pasiune extraprofesională a rămas muzica clasică, pe care am început să mi-o apropiez atunci când unchiul Nicolae Boțan mă lua împreună cu vărul Corneliu la concertele săptămânale ale Filarmonicii de Stat din Iași. Cu timpul mi-am agonisit, mai cu seamă în timpul călătoriilor peste hotare, o colecție consistentă de discuri și CD-uri, probabil una dintre cele mai mari dacă nu din Moldova, cel puțin din Iași. Preferințele mele sunt extrem de variate, drenându-se mai cu seamă spre Wagner, Berlioz, Bruckner, Richard Strauss, Sibelius, Donizetti (Beethoven, Mozart, Bach, Verdi reprezentând bunuri comune), dar și spre mulți alții, iar audițiile le fac în funcție de dispoziția sufletească a momentului. În ultimii ani, mi-am hrănit voluptatea de a asista împreună cu soția la spec-

tacole excepționale de operă la Viena, Berlin, Londra, Paris, München etc. Când sunt în țară, lucrez zilnic pe fundal sonor, ceea ce îmi creează un anumit echilibru interior. În tinerețe m-a atras și muzica modernă, savurându-i pe Beatles, Rolling Stone, Deep Purple, Janis Joplin etc. Totodată, ascult oricând cu plăcere muzica populară, mai ales pe cea moldovenească și maramureșeană. Încerc o reală satisfacție că tânăra generație nu s-a americanizat într-atât încât să disprețuiască melodiile populare, semn încurajator că nu ne pierdem identitatea și că datinile străvechi își mențin viabilitatea chiar și în epoca globalizării.

Ați vrut să vă specializați în istoria artei. Pentru că la Iași nu era o asemenea facultate, v-ați îndreptat spre istorie. Cum ați ajuns însă să vă specializați în arheologie și de ce anume neoliticul a fost prima dumneavoastră dragoste ? Știm că cel care v-a sugerat să vă îndreptați spre arheologia medievală a fost prof. Mircea Petrescu-Dîmbovița. Ați putea să ne povestiți despre relația pe care ați avut-o cu profesorul dumneavoastră? Prof. Petrescu-Dîmbovița a avut o viață destul de lungă. A decedat în 2013 la vârsta de 97 de ani. A lăsat și niște memorii publicate în 2006. Din păcate, însă ele sunt destul de aride în informații. Or, Mircea Petrescu-Dîmbovița a activat într-o perioadă de mari transformări ale societății românești în general, dar și ale istoriografiei și arheologiei românești. Ne referim la intrarea României în sfera de influență sovietică, dar și la încercările de sovietizare a istoriografiei și arheologiei românești. Mircea Petrescu-Dîmbovița se numără printre primii arheologi români care în calitate de reprezentant al acestei bresle a vizitat Uniunea Sovietică. Prof. Mircea Petrescu-Dîmbovița a asistat și la schimbările din istoriografia românească începute pe la sfârșitul anilor '50 ai secolului XX, marcate de tendința de autonomizare a României în raport cu Uniunea Sovietică. Cu siguranță că prof. Petrescu-Dîmbovița ar fi putut lăsa cu mult mai multe informații despre aceste evenimente. Spuneți că el, cităm, „nu era rusofil, din contra...”. Ar fi interesant să aflăm mai multe detalii despre cum profesorul dumneavoastră a trăit aceste schimbări, care era părerea lui despre orientarea politică a țării, evident dacă a împărtășit cu dumneavoastră aceste păreri. Ar fi interesant, de asemenea, să aflăm cu ce ochi fostul dumneavoastră profesor vedea relațiile cu arheologii sovietici. Unii arheologi din România au tras reale foloase în urma colaborărilor cu colegii lor din URSS, alții însă, ne gândim în primul rând la Vladimir Dumitrescu, au fost extrem de reticenți. Știm că și dumneavoastră

ați fost în deplasări în URSS și probabil că ați colaborat cu arheologi din această țară. Vă vom ruga însă să ne vorbiți despre propria experiență un pic mai încolo.

Știința românească îi datorează foarte mult profesorului Mircea Petrescu-Dîmbovița, pentru că a format o adevărată școală de arheologie la Iași, cu discipoli care au activat în întreaga Moldovă din dreapta Prutului, dar și în alte centre din România. A fost profesor și decan la Facultatea de Istorie-Filosofie a Universității „Al. I. Cuza”, cercetător și director la Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, director al Muzeului de Istorie al Moldovei, membru în numeroase organisme științifice din țară și străinătate, fondator al periodicului „Arheologia Moldovei”, conducător de doctorat, membru corespondent și, ulterior, titular al Academiei Române. L-am cunoscut foarte bine, căci mi-a fost profesor la Facultate, responsabil pe șantiere arheologice și director la Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”. Când mi-am început studiile universitare, eram atras mai ales de evenimentele politice ale Evului Mediu și perioadei moderne românești și europene, dar am fost cucerit de modul pasionat și totodată scrupulos în care Profesorul își susținea prelegerile și coordona lucrările de seminar. Am înțeles că printr-o explorare riguroasă și lucidă a materialului arheologic se pot aduce contribuții de substanță pentru problemele aferente preistoriei, epocii greco-romane și perioadei marilor migrații. Totodată, Profesorul pleda pentru deslușirea interacțiunilor dintre fenomenele istorice derulate de-a lungul spațiilor continentale întinse, ceea ce presupunea contacte statornice cu mediile științifice de peste hotare.

Pentru a nu fi perturbat de la materializarea proiectelor sale științifice, a trebuit să se muleze – la fel ca și alți istorici și arheologi – la anumite comandamente politice ale vremurilor, între altele preamărind realizările savanților sovietici. În domeniul arheologiei acestea nu erau în niciun caz ignorabile, cu atât mai mult cu cât guvernarea de la Kremlin subvenționau munificent săpăturile, scontând că acestea ar fi în măsură să le furnizeze argumente pentru sprijinirea unor teze utile țelurilor lor propagandistice. Mircea Petrescu-Dîmbovița a angajat apropiate raporturi de colaborare cu mai mulți preistoricieni sovietici, cea mai mare considerație având-o pentru Tatiana Passek, o reputată specialistă în cultura Cucuteni-Tripolie. Odată cu preluarea puterii de către Ceaușescu, s-a eradicat obediența slugarnică față de valențele științei „fratelui mai mare” de la Răsărit și s-a adoptat o tentă ultranaționalistă în prezentarea evenimentelor din trecut, care a fost de natură să mângâie anumite orgolii locale, dar în niciun caz nu a servit la sporirea respectabilității istoriografiei naționale pe plan mondial.

Profesorul nu a avut propensiunea de a repudia tranșant această orientare, care i-ar fi compromis iremediabil statutul ierarhic privilegiat, dar în mod confi-

dențial o dezavua sincer. Din discuțiile private am dedus că asculta seară de seară posturile de radio Europa Liberă și Vocea Americii, unde se difuzau emisiuni co-rozive la adresa guvernului comunist de la București. Cu toată atitudinea sa prudentă în raport cu regimul, Petrescu-Dîmbovița nu a putut evita destituirea de la direcția Institutului la numai câteva luni înainte de Revoluția din decembrie '89, motivată de depășirea vârstei de pensionare. În realitate, măsura s-a adoptat pentru că fiica sa Wanda se strămutase prin căsătorie în Polonia, iar Partidul – dintr-o prudență maladivă – luase decizia să retragă persoanele cu rude în străinătate din funcțiile de conducere.

„Dacă tot ați devenit istoric de profesie, trebuie să vă adaptați [circumstanțelor]”, spunea studenților săi profesorul de la Universitatea din Leningrad, B.A. Romanov, autorul foarte interesantei „Oameni și moravuri în Rusia medievală”. Profesorul Romanov, care trecuse prin închisorile și lagărele de muncă din perioada stalinistă, știa ce zice. Conformismul făcea parte din strategia de supraviețuire profesională și socială a istoricilor sovietici, mai ales în perioada stalinistă, dar și după. Dacă în public discursul istoricilor era „ajustat la nevoile vremii”, atunci în intimitatea prietenilor, familiei aceștia își permiteau uneori să fie chiar neașteptat de critici. Ne gândim în primul rând la exemplul lui Artemii Artzykhovskii, o adevărată somitate a arheologiei medievale sovietice. În plină epocă stalinistă acesta îi spunea unui student de al său că „Stalin este un călău!”. Istoriografia românească a trecut și ea prin perioada sa stalinistă. Cu siguranță că conformismul a făcut parte și din strategiile de supraviețuire a istoricilor și arheologilor români. Doamnă profesor, ați făcut studiile la Facultatea de Istorie a Universității din Iași în anii 1961-1966. În 1977 ați susținut teza de doctorat la Universitatea din București. Ați făcut deci parte din mediul istoriografic românesc într-o perioadă care este și va mai fi încă mult timp subiectul unui intens interes din partea istoricilor, dar și a sociologilor și politologilor. Suntem siguri că sunteți deținătorul unor informații extrem de interesante care ar putea contribui la o mai bună înțelegere a relației pe care au avut-o arheologii, dar și istoricii români cu puterea și emanațiile acesteia, securitatea, serviciile propagandistice, cenzura. Ne-ați vorbit deja despre Mircea Petrescu-Dîmbovița. Am putea să ne vorbiți și despre Ion Nestor. Cu el ați început lucrul asupra tezei de doctorat. Despre el spuneți că a fost un profesor „foarte sever” și că v-a înlesnit obținerea unor burse de specializare în străinătate. Ion Nestor a avut

o atitudine antisovietică asumată. O știm din folclorul arheologic, dar și din arhivele securității. Din această cauză nu a avansat atât de repede pe treptele carierei academice precum alți colegi de-ai săi. Tot din această cauză nu a reușit să obțină permisiunea de a merge în URSS pentru stagii de documentare sau cercetare. Ași putea deci, pornind de la cazul său, dar și trecând prin altele, să ne vorbiți despre relația dintre istorici și arheologi cu puterea?

Format ca specialist la prestigioasa școală arheologică germană, Ion Nestor a fost o personalitate excepțională, inconfundabilă, dotat cu o inteligență nativă percutantă, o intuiție remarcabilă asupra fenomenelor istorice, un diapazon foarte larg de cunoștințe, extinse din Preistorie la Evul Mediu. Când apăreau probleme insolvabile, arheologii din toată țara mergeau în pelerinaj la Magistru pentru a se lumina: li se trasau căi marcate clar spre a străbate deșisuri greu penetrabile. Nestor nu a scris prea mult, dar tot ce i-a ieșit din condei și-a menținut perenitatea. Pe de altă parte, ideile și îndrumările sale au fost extrem de benefice pentru arheologii români. În mai multe circumstanțe destinul său profesional s-a aflat în cumpănă, dar cu toate acestea nu s-a arătat dispus să accepte convertirea la exigențele ideologiei marxiste.

Întrucât directorul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, profesorul Mircea Petrescu-Dîmbovița, îi purta o venerație imperturbabilă, trecând peste secvențele biografice delicate intervenite la un moment dat între ei, Magistrul era invitat de regulă anual la Iași, unde i se pregăteau spre examinare materialele arheologice recuperate în ultimele campanii de săpături, spre a i se afla opiniile și recomandările. Atunci s-a ivit prilejul să purtăm discuții punctuale privind tipologia și cronologia unor vestigii arheologice de la est de Carpați. După ce am prezentat la un simpozion organizat la Craiova o comunicare asupra începuturilor medievale ale Moldovei, care a repercutat aprecierea profesorului Ion Nestor, Mircea Petrescu-Dîmbovița l-a rugat să mă primească ca doctorand la Facultatea de Istorie a Universității din București, ceea ce a acceptat fără umbră de ezitare. În acea vreme înscrierea la doctorat nu era posibilă decât după ce candidatul făcuse dovada unor competențe reale, având un număr de publicații și experiență în munca de teren. Dat fiind că în cadrul dezbaterilor științifice mă manifestam cu o anumită impetuozitate juvenilă, Magistrul l-a prevenit malițios pe Petrescu-Dîmbovița: „Sper să fie limpede că Spinei își va da doctoratul la Nestor, și nu Nestor la Spinei!” De altfel, era cunoscut și temut pentru persiflările sale șfichiuitoare care taxau intransigent pe cei cu comportament neadecvat sau cu pregătire profesională superficială, fără să-i ignore nici pe potențații comuniști ori pe acoliții lor.

În calitate de doctorand, întâlnirile cu Magistrul au căpătat ritmicitate, astfel că îl vizitam adesea în biroul de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, pe care îl împărțea cu Eugenia Zaharia, fosta soție a profesorului Mircea Petrescu-Dîmbovița. Avea o logică infailibilă în explicarea proceselor istorice din fazele crepusculare ale perioadei migrațiilor și nu pornea niciodată de la idei preconcepute, așteptând ca materialul arheologic să ofere decriptarea realităților învăluite în mister. Cu ocazia acelor întruniri am primit sugestii metodologice pline de miez, utile pentru întreaga mea carieră științifică. În cadrul programului de doctorantură am susținut două examene, avându-i în comisia de examinare pe profesorii Emil Condurachi, Gheorghe Ștefan și Ștefan Ștefănescu, toți membri ai Academiei Române. Cu toate că Ion Nestor era foarte parcimonios în aprecieri, am obținut la ambele examene nota 10, pe care o mai primise, din câte aflasem, doar discipolul său favorit Mircea Babeș. Fie-mi iertat puseul de orgoliu, de care întotdeauna am încercat să mă feresc! De prisos a consemna că notele maxime acordate mi-au insuflat multă încredere în activitatea de cercetare, cu atât mai mult cu cât însăși postura de doctorand al exigentului profesor reprezenta un veritabil atestat profesional.

Respectivele aprecieri nu au rămas doar la nivelul vorbelor de curtoazie, ci s-au soldat cu o recomandare către ilustrul profesor Rolf Hachmann, director la Institut für Vor- und Frühgeschichte und Vorderasiatische Archäologie de la Universität des Saarlandes din Saarbrücken, spre a mă sprijini să obțin o bursă DAAD pentru un an: 1973-1974. La revenirea în țară, am aflat cu consternare și durere că Magistrul era atins de un cancer neiertător, ce avea curând să se dovedească fatal: s-a stins la 29 noiembrie 1974, astfel că nu a mai fost posibil să-l revăd și să-i prezint teza de doctorat, pe care îmi mărturisese adesea că o aștepta cu interes. Ca și în cazul lui Vasile Pârvan, dispariția sa a lăsat un gol pe care nimeni nu a probat capacitatea de a-l suplini: este o depozitie exprimată la peste patru decenii de la trecerea sa în eternitate, când o eventuală înrăurire a factorului emoțional rămâne neverosimilă.

Problema relației dintre istorici și putere este extrem de complexă și contorsionată și ar fi imposibil să încercăm să-i oferim o tratare adecvată în puține cuvinte. În esență, puterea a dorit întotdeauna să-i aservească pe istorici, ca și pe toți intelectualii, folosindu-se fie de coerciție, fie de oferirea unor privilegii. Pentru a-și atinge țelurile, deținând pârghiile politice și economice, regimul dictatorial a recurs la diverse forme de presiune, mizând pe prerogativele încredințate officinilor de partid, securității, cenzurii etc. Secțiunile de propagandă impuneau colectivelor de cercetători și de cadre didactice tratarea unor probleme menite să susțină încrengăturile programatice ale guvernanților. Cei ce se ocupau cu istoria contemporană au fost constrânși să facă cele mai mari compromisuri, în sensul

că trebuiau să măsluiască esența evenimentelor după interesele conjuncturale ale factorilor politici.

În schimb, lucrările specialiștilor de istorie veche, medie și modernă se aflau întrucâtva mai departe de vizorul cenzurii. Cu toate acestea, și în cadrul acestora au fost inoculate teorii și interpretări convergente cu postulatele toxice ale documentelor de partid. Astfel, s-a oficializat ideea continuității etnico-demografice și statale de la daci până în epoca contemporană pe absolut toată întinderea teritoriului național, aportul comunităților alogene la civilizația carpato-danubiană a fost diminuat la maximum, împlinirile societății locale au fost mult exagerate, în spiritul sloganelor patriotarde etc. Unii confrăți de breaslă au acceptat, din păcate, să se facă ecoul acestor teze desuete, fiind recompensați prin promovarea pe poziții înalte, călătorii în străinătate remunerate generos, acces facil la programul editorial etc. Proliferarea oficializată a unor astfel de teorii a adus grave prejudicii prestigiului istoriografiei românești pe plan internațional.

Încă în faimosul său *Cuvânt pentru deschiderea cursului de istorie națională*, rostit în noiembrie 1843 la Academia Mihăileană din capitala Moldovei, Mihail Kogălniceanu făcea apel la moderație în evaluarea faptelor din trecut și atrăgea atenția că atribuirea unor realizări fanteziste strămoșilor riscă să ne umple de ridicol dincolo de hotare. În mod regretabil, dezideratele venerabilului istoric și om de stat au fost desconsiderate de mulți dintre cei ce i-au urmat în preocupări, incapabili să conștientizeze că simțămintele patriotice nu se juxtapun necondiționat peste adevărurile istorice. Or, pentru a dobândi respectabilitate, o istoriografie are nevoie în primul rând de corectitudine, de deplină obiectivitate. Spre cinstea lor, numeroși reprezentanți ai scrisului istoric din perioada comunistă nu au consimțit să încalce deontologia profesională și nu s-au pretat la derapaje ideologice. Nu-i mai puțin adevărat că au fost siliți să dea dovadă de multă abilitate pentru a înșela precauțiile cenzurii și a se distanța de verdictele axiomatice oficiale.

Cu totul neplăcută era infiltrarea în cotidianul vieții de cercetare a angajaților serviciilor de securitate, care, prin supravegherea strictă a personalului institutelor, universităților și muzeelor, încercau să prevină orice formă de dizidență și de manifestare ostilă regimului. Potrivit legislației în vigoare, toate contactele avute cu specialiști de peste hotare trebuiau raportate riguros în scris serviciilor de protocol ale instituțiilor de stat. În anumite cazuri, Securitatea implanta microfoane în încăperile în care erau programate întruniri cu cercetătorii străini. Bineînțeles că întreaga corespondență externă era verificată cu maximă atenție. În mod întâmplător aveam să constat că până și scrisorile bunicii mele expediate surorilor sale – toate fiind atunci octogenare – s-au bucurat de atenția Securității. Mult mai nociv era faptul că multe din mesajele epistolare ce reglementau apariții edi-

toriale și participări la manifestări științifice în străinătate nu ajungeau la destinațar, fracturând colaborări care ar fi putut deveni fructuoase.

Respingerea solicitărilor de deplasare în afara granițelor din rațiuni cărturărești prejudiciau, de asemenea, în mod grav activitatea de cercetare și contribuiau la ostracizarea istoriografiei noastre. Ar fi incorect din partea mea să pretind că am fost permanent frustrat de posibilitatea de a călători și a mă documenta în străinătate, dat fiind că raporturile cu Occidentul se îmbunătățiseră radical în deceniile opt și nouă ale secolului trecut în comparație cu acelea din perioada stalinistă și din anii imediat următori. După îndelungi tribulații, am reușit să smulg aprobarea organelor abilitate de a pleca în stagii de documentare în Republica Federală Germană și Statele Unite ale Americii, unde obținusem în cadrul unor dificile competiții internaționale burse DAAD și, respectiv, IREX. Alte numeroase tentative de a mă deplasa peste hotare, unde primisem invitații de a participa la manifestări științifice sau la săpături arheologice la Spoleto, Freiburg im Breisgau, Schleswig etc., ori de a întreprinde călătorii organizate de agenții de turism, în Marea Britanie și Polonia, nu au întrunit avizul autorităților de resort.

Conformismul, pe care îl atribuiți în modul cel mai justificat istoricilor, nu s-a circumscris doar la acest segment al intelectualității, ci a avut o reverberație amplă, cuprinzând toate păturile societății, amalgamându-se cu dublicitatea, minciuna, delațiunea, lașitatea, corupția, în totalitate orchestrate insistent și iresponsabil, spre propriul folos, de regimurile dictatoriale. Toate aceste curențe, desigur cu rădăcini mai vechi, dar care s-au extrapolat și adâncit în vremea comunismului, au cangrenat comunitatea românească de pe ambele maluri ale Prutului, lăsând răni endemice și semănând descumpănire și descurajare. Cum vom putea înfrunta încercările dure și imprevizibile pe care ni le rezervă prezentul și viitorul într-o lume din ce în ce mai convulsionată? Care este menirea istoricilor în această conjunctură complexă? Un răspuns rațional la aceste întrebări obsedante nu poate ignora faptul că asumarea de responsabilități este obligatorie pentru întreaga intelectualitate onestă.

Domnule profesor, am vrea acum să ne vorbiți despre toate acestea, dar din propria dumneavoastră experiență. Cum a fost marcată activitatea dumneavoastră în perioada ceaușistă? Căror constrângeri a trebuit să le faceți față? Până unde se întindea libertatea creativă a unui istoric sau arheolog? Spuneați că, cităm, „și atunci istoria a avansat, și atunci erau oameni care își vedeau de treabă”. Mai ales în anii 60-80, în istoriografia românească se încerca minimalizarea rolului triburilor slave în istoria teritoriului României. Spre exemplu, faimoasa cultură Dridu era pusă pe seama unei populații ro-

mânești. Dumneavoastră însă susțineți că pe lângă elementele românești, în această cultură arheologică sunt observabile și elemente slave și protobulgare. De asemenea, grădiștele cercetate în RSS Moldovenească de către G.B. Fedorov și echipa sa erau văzute în istoriografia românească ca fiind românești. Dumneavoastră însă v-ați exprimat rezerva în această privință. Sigur, nici partidul, nici emanațiile acestuia nu au avut un control total asupra istoriografiei. Cum ați trecut prin asemenea fenomene ca cenzura, dar și autocenzura? Ați avut unele idei, păreri, interpretări pe care ați fi vrut să le expuneți (publicați), dar nu ați făcut-o sau, dacă ați făcut-o, au fost cenzurate? Ca și prof. Mircea Petrescu-Dîmbovița, ați fost și dumneavoastră în URSS. Puteți să ne povestiți despre experiența sau experiențele trăite în timpul acestor vizite? Unde anume ați fost în URSS, pentru ce anume, când? Cu cine v-ați întâlnit acolo? Evident, veți trece peste vizita din 1956, despre care ne-ați vorbit deja.

Precum toate științele sociale, istoria se afla sub stricta supraveghere a organismelor propagandistice și chiar a conducerii superioare a Partidului Comunist. De aceea, pentru a exprima puncte de vedere contrare pozițiilor oficiale, trebuia să recurgi la abilități de formulare, care să nu stârnească suspiciunile cerberilor cenzurii. În decursul timpului am avut adesea dezacorduri cu aceștia, fiind presat să fac restructurări sau reformulări în textele prezentate pentru publicare, dar nu m-am conformat decât în mod superficial și de complezență, căci nu am consimțit niciodată să mă raliez conceptelor pe care le detestam. În câteva cazuri, am refuzat să colaborez la tratate sau la periodice unde se impunea adoptarea unor teze neprofesioniste.

Oricât de stăruitori s-au dovedit, guvernanții n-au reușit să cameleonizeze toată branșa istoricilor după prototipul preconizat și nici să aibă un control infailibil asupra întregii producții științifice. Uneori, articolele care nu întruneau aprobarea cenzurii la București se puteau insera în publicații de la Iași, Piatra-Neamț sau din alte centre. Nici pregătirea și nici dotarea cerebrală a celor investiți cu rolul de a veghea la puritatea ideologică a textelor nu se ridica la parametrii preconizați, astfel că unor lucrări cu „probleme” nu li s-a blocat apariția, chiar dacă nu corespundeau integral cu retorica oficialităților. Mai trebuie adăugat faptul că aceste directive nu aveau caracter perpetuu și că oscilau în funcție de fluctuațiile raporturilor politice, ceea ce provoca debusolări printre cei investiți să asigure vigilența cenzurii.

În ceea ce mă privește, am stabilit diverse legături de colaborare cu colegii sovietici, dar nu am avut posibilitatea să călătoresc decât rareori în URSS, deoarece raporturile politice cu România erau în general tensionate în toată perioa-

da cât am fost angajat la Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”. Dacă nu risc alunecări ale memoriei, în răstimpul dintre 1966 (anul absolvirii Facultății) și 1989, deci vreme de aproape un sfert de veac, am beneficiat doar de două oportunități de a întreprinde călătorii de documentare oficiale în URSS, pe durata a trei săptămâni fiecare, în baza acordului de colaborare interacademic. Am putut atunci să lucrez preț de câteva zile în muzeele și bibliotecile din Moscova, Leningrad, Kiev și Chișinău, având întâlniri productive cu savanți de cel mai mare prestigiu, precum G. A. Fedorov-Davydov, S. A. Pletneva, V. V. Sedov, M. G. Kramarovskii ș.a., chiar dacă nu s-au statornicit întotdeauna punți de convergență interpretativă și de consens cu ei.

La Chișinău am avut ocazia să-i cunosc pe I. Hâncu, L. L. Polevoi, A. A. Nudel'man, P. P. Bârnea, G. F. Cebotarenko, V. Dergacev, A. Eșanu, D. Dragnev, cu cei mai mulți dintre ei angajând profitabile schimburi de literatură arheologică și istorică, în condițiile în care procurarea necesităților bibliografice se desfășura – și decurge din păcate și astăzi – cu totul deficitar. Am cultivat cu obstinație astfel de relații de cooperare atât cu colegii de la Chișinău cât și de pe alte meridiane, implicând consistente investiții pecuniare, de timp și energie, pentru că numai așa am reușit să intru în posesia unor lucrări de strictă necesitate, unele adevărate rarități, inaccesibile în bibliotecile publice din România. A fost o practică, acum poate desuetă în epoca Internetului, pe care nu intenționez să o abandonez nici în prezent.

Domnule Spinei, aveți mai mulți prieteni în toată lumea, dar unul este deosebit. Sunteți prieten „de-o viață” cu profesorul Ioan Caproșu. Care este secretul unei astfel de relații?

Este adevărat că am avut și am prieteni și colegi de breaslă nu numai în spațiul românesc, ci și în toată lumea, conștientizând că diversificarea legăturilor profesionale este vitală pentru asigurarea performanțelor din activitatea de cercetare. Pe unii dintre ei i-am abordat eu, cu alții m-am întâlnit întâmplător sau dorința de a ne cunoaște a venit din partea celor care îmi parcuseseră lucrările. În această privință, am mulțumirea că de-a lungul anilor am avut privilegiul să cunosc și să colaborez cu somități științifice de pe trei continente – lista lor este extrem de vastă –, unele dintre ele adevărați „monștri sacri” ai scrisului istoric și arheologic, celebrități pe plan mondial. Esența perenității acestor relații rezidă în profesionalism și corectitudine. Prietenii și colegii nu ți-i alegi numai pentru a obține avantaje personale, fiind obligatoriu să ai disponibilitatea să răspunzi prompt și riguros la solicitările adresate.

Prin firea lucrurilor, cele mai multe contacte profesionale se stabilesc în propriul oraș și în propria țară. Din acest punct de vedere, estimez că am reușit să mă

familiarizez cu creația istoriografică românească elevată de pe ambele maluri ale Prutului, cooperări mai apropiate vizând, de regulă, pe savanții cu preocupări similare, dar și pe cei înzestrați cu o infailibilă carismă intelectuală.

Constat că dețineți informații exacte în legătură cu vechea prietenie care mă leagă de profesorul Ioan Caproșu, astfel că nu-mi stă în putință să vă contrazic. Încă de pe când mă aflam pe băncile Facultății de Istorie-Filosofie, îmi parveniseră ecouri despre seriozitatea și pasiunea cu care lucra. L-am cunoscut personal la relativ scurt timp după ce profesorul Mircea Petrescu-Dimbovița a mediat încadrarea mea la Secția de Arheologie a Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” în toamna anului 1966, post pe care l-am obținut prin repartiziune guvernamentală. M-a impresionat de la început ritmul său inepuizabil și imperturbabil de a munci, din zori până seara târziu, cu o succintă pauză la prânz, în absolut toate zilele săptămânii. Atunci când i s-a încredințat secretariatul de redacție al periodicului Institutului, i s-a dedicat cu toată însuflețirea, cooptând colaboratori de valoare, adăugându-i rubrici noi, debarasându-l pe cât se putea de articole partinice, finisându-l în cele mai mici detalii, astfel că *Anuarul* a devenit pentru multă vreme cea mai respectată revistă de istorie din țară. Când, după Revoluție, a fost ales decan al Facultății de Istorie, s-a îngrijit ca în programul didactic să se introducă cursuri noi, de factură interdisciplinară, ca să se primenească corpul profesoral cu elemente dintre cele mai dotate și să se instituie rigoare și disciplină în actul educațional.

În perioada cât a deținut funcția de decan au fost invitați să susțină periodic prelegeri privind istoria Basarabiei mai mulți dintre cei mai reputați profesori de la Chișinău, au fost obținute de la Ministerul Învățământului un număr mare de locuri pentru studenții și doctoranzii din Republica Moldova, colegilor basarabeni li s-au oferit spații gratuite de cazare spre a se putea documenta în biblioteci și arhive – lucruri pragmatice, nu simple declarații grandilocvente –, care au apropiat mult pe istoricii de o parte și de alta a Prutului. Înainte de decembrie 1989 discutam liber cu profesorul Caproșu despre ingerințele nefaste ale politiculturii în știință și despre avatarurile regimurilor comuniste, ceea ce, din prudență, nu-mi permiteam cu cei mai mulți colegi. Am făcut front comun când a fost cazul să ne confruntăm cu cei care nu înțelegeau care sunt prioritățile în studiul istoriei, cu cei care erau dispuși să facă compromisuri cu defunctul regim, cu cei care nu numai că nu erau capabili de o prestație profesională adecvată, dar chiar creau opreliști în această privință.

Am apreciat mult la profesorul Ioan Caproșu tenacitatea cu care a pledat pentru vertebrarea unui scris istoric bazat pe investigarea nemijlocită a izvorului istoric și faptul că a reușit să insufle acest comandament unor numeroși discipoli, creând la Iași o adevărată școală în domeniul editării la un standard înalt a docu-

mentelor medievale și din epoca modernă. I-am agreat, totodată, fermitatea cu care dezavua diluviul de produse editoriale cu iz diletant sau cu curențe de interpretare și redactare, suplinite prin verbiage arborescent. Nu în ultimul rând, i-am admirat vastele cunoștințe din sfera beletristicii românești și a artei universale, pe care le exterioriza cu parcimonie dincolo de cercul prietenilor. Cooptarea sa în rândul membrilor de onoare ai Academiei Române a fost un act pe deplin îndreptățit, cu toate că a venit nepermis de târziu. Sunt bucuros că relativ recent am reușit, secondat de doi dintre cei mai hăruiți foști doctoranzi ai Magistrului, Laurențiu Rădvan și Arcadie Bodale, să-i dedicăm un volum omagial, semn al prețuirii de care se bucură în mod unanim din partea cinului istoricilor.

Domnule profesor, putem astăzi spune că aveți toate atributele unui cercetător împlinit. Cărțile dumneavoastră sunt cunoscute și peste hotarele României. Predați studenților, conduceți doctorate. Faceți parte din mai multe instituții academice. Acum un an și ceva ați fost ales vicepreședinte al Academiei Române. Spuneți ca toate acestea nu ar fi fost posibile fără contribuția substanțială a familiei dumneavoastră, a soției și a fiicei. Ați putea să ne spuneți mai multe despre aceste două persoane atât de dragi dumneavoastră ?

Mi-aș lua îngăduința să notific faptul că un cercetător care se consideră „împlinit” se situează pe eșafodul plafonaților, la fel ca și cei ce se mângâie cu iluzia că nu mai au nimic de învățat. În legătură cu aceste conotații, îmi rememorez două aforisme culese din inepuizabilul tezaur al cugetărilor latine: *Multi multa sciunt, nemo omnia* („Mulți știu multe, nimeni de toate”) și *Credere te sapientem primum ad stultitiam gradus* („A te considera atotștiitor este cea dintâi treaptă spre prostie”). Toate științele – și istoria nu face excepție – dețin valențe pentru a progresa și trebuie să conștientizăm că realizările noastre sunt supuse perimării și devin vetuste dacă nu sunt augmentate permanent, astfel nu se poate spera să devină temeliiile unui edificiu cu rosturi în spiritualitatea umană.

În preambulul interviului mi-ați enumerat selectiv mai multe din titlurile și pozițiile din *cursus honorum* primite de-a lungul timpului. Le-ați omis însă pe acelea obținute în Basarabia și nu aș dori să fie ignorate. Universitatea de Stat a Moldovei mi-a decernat la 4 mai 2005 prestigiosul titlu de *doctor honoris causa, laudatio* purtând semnătura unei comisii compuse din prof. Gheorghe Ciocanu, rectorul așezământului (președinte), și din profesorii Tudor Arnăut, Igor Șarov și Ion Niculiță (membri). Din câte am aflat pe filiere neoficiale, inițiativa acestui demers s-a datorat reputatului arheolog și istoric Ion Niculiță, șeful Catedrei de arheologie și istorie antică. De asemenea, prin decizia din 27 aprilie 2015, Primăria comunei Lozova m-a declarat cetățean de onoare al localității natale, diploma

purtând semnătura primarului Maria Ursachi și a președintelui comisiei, arheologul medievist Ion Ursu. Propunerea pentru conferirea acestui titlu onorific fusese avansată încă de la 22 noiembrie 2013 de un vrednic consătean, omul de afaceri Iurie Gori, și s-a bucurat de susținerea îndrăgitei interprete a cântului popular Olga Ciolacu, a academicianului Demir Dragnev, a criticului de artă Tudor Braga etc. Nu pot să tăinuiesc că aceste semne de prețuire venite din ținutul de obârșie au fost de natură să mă sensibilizeze poate în mai mare măsură decât alte titluri primite în ultimul deceniu din țară sau din străinătate.

Precum am mai avut prilejul să mă destăinui, împlinirile mele de pe tărâm profesional se datorează în mare măsură sprijinului moral și material constant dobândit de la familie. Dacă ar fi cu puțință să pun în balanță ce am primit cu ce am oferit, cu siguranță că aș rămâne mult îndatorat. Mai întâi mama, apoi soția Michaela și fiica Cristina m-au menajat când ar fi fost cazul să mă implic în treburile gospodărești. Mi-a fost respectată din plin devoțiunea pentru rânduielile profesionale, mi s-a creat o ambianță stimulativă pentru lucru, asigurându-mi-se un echilibru spiritual datorită generozității și înzestrării lor intelectuale.

30 august 2017

Domnule Academician, Vă mulțumim mult pentru timpul acordat și pentru răspunsurile la întrebările noastre!

Iurie Stamati, Sergiu Musteață